

Bente Gullveig Alver 2009. *Anna Elisabeth Westerlund: En fortelling*. Oslo: Spartacus. 299 s. Ill.

Anmeldt av Bjørn Ola Tafjord, Universitetet i Tromsø

Det er ikkje mange forskingsprosjekt som får lov til å vare, utvikle seg og modnast i nærare 40 år. Bente Gullveig Alver si bok om Anna Elisabeth Westerlund er difor resultat av noko sjeldan. Den er som ei flaske eksklusiv årgangsvin, prega av tid, vare kjensler og ettertanke.

I fokus står Westerlund sitt liv og verke, frå ho vart fødd på Husøy i Nordland i 1907, og til ei god stund etter gravferda hennar i Oslo i 1995. Biletet som vert teikna, er av ein person som allereie frå tidleg av likte seg i rampelyset, og som gjerne sjølv tok regien. Det har alltid vore noko spesielt ved Westerlund, er inntrykket som vert skapt. Ho har alltid vore annleis, i alle fall til dels. Ho braut tidleg opp heimanfrå, trassa stadig vanskelege tider og trønge kår, ville heile tida vidare, søkte lærdom og merksemd, og såg seg sjeldan attende. Utanforskap, friviljug og ufriviljug, kom til å prege store delar av livet hennar.

Ifølgje Westerlund sine eigne fortellingar om seg sjølv hadde ho særskilde evner heilt frå ho var lita jente på Husøy. Ho kunne sjå slikt andre ikkje såg. Det var utfordrande, men også ofte kjærkome. Evnene skulle kome til hjelp på ulike måtar opp gjennom åra, både for ho sjølv og for andre i krinsane kring ho. Ein reportasje i *Alle Kvinners Blad* i 1967, og ikkje minst hennar eiga debutbok *Synsk* som kom ut på Gyldendal i 1968, gjorde brått at ho i godt vaksen alder vart ein offentleg person. I tiåra som følgde fekk ho ein prominent og omdiskutert posisjon i fleire media. Og med merksemda vaks også verksemda.

Mange kom til å setje sin lit til evnene hennar. Pågangen vart tidvis nærast uhandterleg. Kritikarar skorta det heller ikkje på.

For folkløristen Alver var det Westerlund sin status og rolle som "klok" som i utgangspunktet var tiltrekkande. I 1971 møttest dei for første gong, som ei følgje av Alver sine forskingsinteresser. Fokuset på Westerlund som klok, har i stor grad vedvara, og størsteparten av boka handlar om denne delen av livet hennar, om kva dette innebar og om følgjer det fekk, for ho sjølv og for menneske som kontakta ho. I tillegg har Alver ambisjonar om å skildre Westerlund som kvardagsmenneske. Dette lukkast ho med særleg i første delen av boka, altså der ho skildrar Westerlund sitt liv før dei to møttest. Derimot har kvardagsmennesket, paradoksalt nok, i stor grad hamna i bakgrunnen i framstillingane av tidene då dei var mykje saman. Westerlund vart oftare og meir klok etter at ho vart kjendis, og ho sette seg sjølv i scene også overfor forskaren, men truleg ligg der meir bak denne dreinga i teksten. Ulike kjeldetypar har gjort krav på ulike tilnærmingar, noko som igjen har skapt ulike perspektiv.

Alver freistar å forstå korleis Westerlund forsto seg sjølv. Vidare freistar ho å forstå korleis omgivnadane såg på Westerlund. Feltarbeid gjennom mange år og eit utal dokument, deriblant alle Westerlund sine etterlatne papir, har skapt og utgjer eit særst omfattande og breitt material. Eit rikt utval av dette har fått plass i boka. Kjelder og situasjonar vert synt fram. Lesaren får høve til sjølv å ta stilling til dei. Alver sine spørsmål – for lesingane, tolkingane, analysane og argumenta hennar har som regel form av spørsmål – er stort sett forsiktige, ofte med atterhald. For trass alt er det likevel berre brotstykke ho har tilgjengeleg. Det meste er framleis ukjent.

Å gjere andre sine forteljingar rettferd er bortimot umogleg. Alver er klår på det. Det er hennar forteljing, understrekar ho, ikkje Westerlund si. Det er ikkje sikkert Westerlund ville vore samd i alt som no står skrive om ho, snart 15 år etter at ho gikk bort. Det er ikkje ein gong sikkert ho ville likt særleg godt alt som no kjem offentleg fram med boka. Det er tydeleg at Alver har tenkt mykje på dette, at ho har kjent på det lenge, og kjent etter på rett. Tankane ho skriv om, somme tider ope, andre gonger mellom linjene, knytt til det å framstille og dermed både utlevere og endevende eit anna menneske sitt liv, er etter mitt skjønn boka sitt fremste bidrag til forskarverda. Lesaren vert tvungen til sjølv å tenkje kring ei rekkje etiske aspekt ved forskning med – og publiseringa av forteljingar om – så vel levande som døde.

Det er modig å skrive slik Alver gjer. Det er utleverande. Ho dreg til side eit teppe som altfor ofte har fått lov å dekke til korleis mellommenneskeleg forskning går føre seg, mellom anna ved i høgste grad å skrive seg sjølv inn i forteljinga. Slik kjem størsteparten av boka til å handle ikkje berre om Westerlund, men om dei to, og om den særeigne relasjonen dei kom til å utvikle. Over fleire tiår hadde dei eit uvanleg nært forhold, i alle fall uvanleg nært for eit forhold der den eine i utgangspunktet er forskar og den andre gjenstand for forskning. I skildringane av fleire stunder er det tydeleg at nærleiken på mange måtar har vore gripande for dei begge. At Westerlund tiltrudde Alver oppgåvene med å arrangere gravferda si og etterpå gå gjennom personlege brev og eignedelar, talar for seg sjølv. Det har opplagt vore umogleg å unngå rolleblandingar. Somme tider må det ha vore tilnærma uråd, for dei begge, å skilje mellom det private og det som var meint for forskinga. Kjensler, spenningar, lovna-

der, løyndomar, undringar, tvil, mistankar, vørdnad, sjalusi, respekt, usemjer, omsut og endåtil venskapens kjærleik har fått lov å setje spor i forteljinga. Slikt kjem så altfor sjeldan fram i publikasjonar som vil verte oppfatta som vitskaplege, som om det ikkje fann stad. Ved å vere så ærleg som ho tilsynelatande er, utfordrar Alver etablerte førestillingar om kva forskning kan, bør og til tider må innebere av personleg involvering, for alle partar.

Humanistisk forskning har som regel forståing som sitt fremste mål, og Alver får ein til å tenkje på vilkåra for forståing. Ho har innsett at for å forstå må ein halde på lenge, kome nær, ta dei ein møter på alvor, vise dei respekt, forplikte seg, strekke seg, endre seg, streve og aldri gi slepp på den spørjande haldninga. Ein må ville det på rett og ein må ofre mykje på vegen. Det lettvinde eller overflatiske leiar ikkje til forståing. Det distanserte endå mindre. Forståing er noko intimt. Difor er det også så skjørt – og som ein vidare konsekvens så vanskeleg å skrive om. Alver latar aldri som om ho har forstått noko til fulle. Ho let tvilen få verke. Ho vedgår alltid at andre nok forstår saker annleis. Ho vitnar om kor lite ein til slutt, trass alt, kjenner og forstår menneske som har stått ein så nær. Undring over korleis alt ser ut frå andre sine ståstader trengjer heile tida gjennom. Det same gjer otta for sjølv ikkje å verte forstått som forskar, ikkje primært blant andre forskarar, men i møte med Westerlund og andre menneske som på ulike vis vert involvert i forskinga og det den handlar om. Igjen dukkar spørsmåla opp: Kva utsett ho dei for? Kva utsett ho seg sjølv for? Kva medfører forskinga hennar, egentleg? Kven står ho til ansvar overfor, egentleg?

Ei av dei fremste målsetjingane til Westerlund var å få vitskapen i tale. Alver

var berre ei av mange forskarar som Westerlund inviterte til diskusjon og stilte seg til disposisjon for. Men mange gonger skuffa forskarane henne. Dei fleste var berre i liten grad viljuge til å kome henne i møte og lytte til hennar eigne analyser av og forklaringar på dei særskilde evnene som ho og mange med ho hevda at ho hadde. Stort sett var forskarane berre opptekne av eigne teoriar og forklaringsmodellar. Mykje tyder på at Westerlund var rett kravstor i møte med forskarar, og at ho – i likskap med mange andre – hadde eit ambivalent forhold til den autoriteten dei i mange samanhengar representerer. Alver synest med tida å ha vorte den ho sette sin frems-te lit til, den som framleis held døra til vitskapen si verd open for ho. Når boka no endeleg føreligg, må den difor også lesast som eit svar på Westerlund sin invitasjon, men også på forpliktinga som uunngåeleg vart til gjennom alle desse åra, til å seie noko offentleg, og vitskapleg, om verksemda og teoriane hennar, og samstundes handsame dette med all den respekt eit menneske som har stilt seg til disposisjon i fleire tiår har krav på. Det er klårt at Alver lenge har visst at ho ikkje kunne gi Westerlund den framstillinga ho aller helst ville hatt. I ei tid med stadig aukande publiseringspress valde Alver å ta tida til hjelp, for å tenkje seg nøye nok om, late samvitet få seie sitt, freiste å balansere og sortere det vitskaplege og det personlege, etter beste evne, utan å underslå at det er vevd tett saman.

Resultatet er ei bok som kan lesast på mange måtar, og som vender seg til mange, både innanfor og utanfor vitskapen. Den er både lettlesen og krevjande – forførande og kompleks. Som undertittelen seier er det først og fremst ei forteljing. I høve til sjangerkonvensjonar er den ein hybrid, noko som gjer den ekstra utfordrande, men også ekstra interessant. Det er i stor grad ein transparent tekst. Den syner ein læringsprosess, ein spørjingsprosess, ein dialog, eit samarbeid og ei omfattande etterpåvurdering – alt saman ulike sider ved forskingsproessen. Lesaren får vite korleis Alver sin kjennskap og kunnskap vert til i samhandling med Westerlund og andre, og korleis lærdomen frå denne samhandlinga gjer at ho i ettertid kan lese brev og andre tekstar på nye og overtydande måtar. Det er ein spørjande og open tekst, som ikkje gir eintydige svar, men som syner ulike perspektiv på det som vert skildra. Framstillinga og tolkingane som vert lagt fram har mange lag eller nivå, noko som eksplisitt og implisitt reiser ei rekkje ulike metodologiske og vitskapsteoretiske spørsmål. Såleis er det ein vitskapleg tekst i djupaste forstand. Samstundes har den mykje av skjønnlitteraturen sine kvalitetar, ved at den evnar å få lesaren til å reflektere over spørsmål og tilhøve som den formmessig strengare vitskaplege litteraturen ofte ikkje greier å fange. Framfor alt vitnar boka om ei særskilt haldning, ei haldning som er humanistisk i vidaste forstand.